

BOGUSŁAW DOPART

MICKIEWICZOWSKI
PIĘCIOKSIĄG
ROMANTYCZNY

STUDIA
DZIEWIĘTNASTOWIECZNE
ROK ROMANTYZMU 2022

**MICKIEWICZOWSKI
PIĘCIOKSIĄG
ROMANTYCZNY**

ROK ROMANTYZMU
2022

TOM VII

BOGUSŁAW DOPART

MICKIEWICZOWSKI
PIĘCIOKSIĄG
ROMANTYCZNY

INSTYTUT
LITERATURY

KRAKÓW

© Copyright by Bogusław Dopart, 2021

 <https://orcid.org/0000-0002-0263-9057>

 bjpdopart@wp.pl

Redaktor naukowy serii: prof. dr hab. Bogusław Dopart
Opracowanie redakcyjne: Maria Indyk, Włodzimierz Łukawski

Okładkę projektował Lesław Sławiński
Wydanie II

ISBN 978-83-8138-543-5 (druk)
ISBN 978-83-8138-544-2 (on-line, pdf)
<https://doi.org/10.12797/9788381385442>

Dofinansowano ze środków Ministerstwa Kultury,
Dziedzictwa Narodowego i Sportu w ramach projektu Kanon Polski

Okładkę opracowano na podstawie ilustracji dostępnej w serwisie Polona:
drzeworyt *Widoki Nowogródka* Feliksa Brzozowskiego (1836-1892)
na podstawie rysunku Władysława Bojarskiego (1843-1912)

WYDAWNICTWO KSIĘGARNIA AKADEMICKA
ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków
tel./faks: 12 431-27-43, 12 421-13-87
e-mail: publishing@akademicka.pl
Księgarnia internetowa: <https://akademicka.com.pl>

INSTYTUT LITERATURY
ul. Smoleńsk 20/12, 31-112 Kraków
e-mail: wydawnictwo@instytutliteratury.eu
<https://sklep.instytutliteratury.eu/>

Spis treści

Wprowadzenie	7
ROZDZIAŁ I. Od archaiki kulturowej do romantycznej poetyki	13
Część I. Mickiewiczowska ludowość jako problem badawczy	13
1. Wstępne sformułowanie problemu	13
2. Folklor w wypowiedziach teoretycznych Mickiewicza	18
3. Mitologia poetycka (mitopoezja) jako problem przewodni niniejszych badań	25
Część II. Ballady i <i>Dziady</i> wileńskie – próba lektury	27
1. „Wieść” i „przestroga”	27
2. Czucie i wiara w <i>Romantyczności</i>	39
3. Apologia czucia w IV części <i>Dziadów</i>	43
4. Ekspozycja wiary w II części <i>Dziadów</i>	57
5. Wiara w balladach magicznych	63
Część III. Świat poetycki – próba systematyzacji	66
ROZDZIAŁ II. Poezja transcendentalna <i>Sonetów krymskich</i>	91
ROZDZIAŁ III. Tragizm i ojczyzna w <i>Konradzie Wallenrodzie</i>	123
Część I. Byronowski tragizm w <i>Konradzie Wallenrodzie</i>	123
Część II. Temat ojczyzny w <i>Konradzie Wallenrodzie</i>	159
ROZDZIAŁ IV. <i>Dziady</i> Adama Mickiewicza, czyli dzieło cykliczne	205
1. Kształtowanie utworu, założenia autorskie, rozumienie utworu	205
2. Ludowość romantyczna. Wizja świata w II części <i>Dziadów</i>	212

3. Spór z oświeceniem i romantyczny obraz egzystencji w IV części <i>Dziadów</i>	218
4. III część <i>Dziadów</i> i romantyczna literatura profetyczna	225
5. <i>Dziady</i> drezdeńskie – dzieje bohatera	229
6. Człowiek i naród w czasach ostatecznych	237
7. Dzieło cykliczne	242
 ROZDZIAŁ V. <i>Pan Tadeusz</i> Adama Mickiewicza – o wielopłaszczyznowości poematu uniwersalnego	 251
 Bibliografia	 281
Nota od redakcji	291
Streszczenie	293
Summary	297
Indeks nazwisk	301

Wprowadzenie

Niniejsza książka nosi tytuł *Mickiewiczowski pięcioksiąg romantyczny*, ponieważ w pięciu rozdziałach omawia utwory, które odegrały kluczową rolę w rozwijaniu przez Mickiewicza prądu romantycznego w Polsce oraz w budowaniu przezeń coraz śmielszych, coraz bardziej złożonych form dzieła romantycznego. Tymi utworami są: mitopoetyckie narracje z cyklu *Ballady i romanse* (1822), *Sonety krymskie* z moskiewskiej edycji dyptyku cyklicznego *Sonety* (1826), *Konrad Wallenrod* (1828), poemat *Dziady* jako dzieło cykliczne (1823-1832), a także *Pan Tadeusz* (1834) w swoim ukształtowaniu jako romantyczny poemat uniwersalny.

Zawartość tomu nierozzerwalnie wiąże się z faktem, że świadomość i wola twórcza Mickiewicza nie ograniczały się do praktyk estetycznoliterackich o charakterze romantycznym. Przełom Mickiewiczowski w poezji polskiej ma za przesłankę przeświadczenie poety, że poezja wieku XIX jest poezją pluralistyczną, realizującą rozmaite możliwości kulturalne wspólnot narodowych oraz zróżnicowane, uniwersalnie doniosłe cele estetyczne. Przełom Mickiewiczowski w polskim języku poetyckim zaczyna się od dzieł najbliższych Schillerowskiemu klasycyzmowi (*scil.* neoklasycyzmowi) weimarskiemu: *Hymn na dzień Zwiastowania NP Maryi*, *Oda do młodości*, *Żeglarz*. Fascynuje Mickiewicza – w porze wileńskiego debiutu i wciąż jeszcze w okresie rosyjskim, zsyłkowym – Johann Wolfgang Goethe jako poeta wielu estetyk, jako wirtuoz maski kulturowej. Nie kryje się on ze swym długiem wdzięczności wobec polskiego sentymentalizmu i preromantyzmu (Karpiński, Niemcewicz). Tym samym poeta otwiera początkowo różne drogi przemian literatury polskiej, aby w ciągu kilku krótkich lat romantyzmu przed powstaniem listopadowym stać się heroldem przełomu romantycznego w poezji oraz – wbrew swojej intencji – wesprzeć jako twórca *Konrada Wallenroda* stanowisko insurekcyjnej awangardy polskiego romantyzmu politycznego. Ten fascynujący dialog Mickiewicza z prądami nowożytności XIX-wiecznej – prądami kształtującymi szerokie, atrakcyjne pole wyborów literackich – jest tematem

mojej niedawno wydanej książki *Mickiewicz. Poeta alternatyw* (Księgarnia Akademicka, Kraków 2021).

Tom *Mickiewiczowski pięcioksiąg romantyczny* – przeciwnie – mówi o romantycznej drodze Mickiewicza. Każdy z pięciu rozdziałów prezentowanej książki wymaga przy tym osobnego komentarza. Tak więc rozdział I dotyczy utworów poety, które umożliwiły ukształtowanie się prądu romantycznego w Polsce pod znakiem ludowości. Ludowość, inicjalny wariant polskiego romantyzmu, ucieleśnia się najpierw w cyklu *Ballady i romanse*. Tak, zauważmy jednak, że cykl ten należy do I tomu *Poezji* Mickiewicza, skupiającego pod wspólną okładką wspomniany cykl wraz z autorską przedmową krytyczną oraz grupą *Wierszy różnych* o ewidentnie nieromantycznym charakterze (neoklasycystyczny *Hymn na dzień Zwiastowania NP Maryi* i także elegia filozoficzna *Żeglarz*, opisowe *Warcaby*, liryki sentymentalne). Ale i w samym cyklu *Ballady i romanse* – niewątpliwie przełomowym, opatrzonym manifestem pod ostentacyjnie brzmiącym tytułem *Romantyczność* – znajdziemy osłuchaną sentymentalną lirykę *Pierwiosnka*, neoklasycystyczne „naśladowanie” z Schillera (*Rękawiczka*) oraz sentymentalny liryzm *Kurhanka Maryli* czy znów preromantyczny idyllizm i elegijność *Dudarza*.

Nadając romantyczną dominantę estetyczną, a nawet wymowę programową *Baladom i romansom*, Mickiewicz nie zapominał o swoim statusie poety nowoczesnego, który może dysponować całym wachlarzem nowatorskich środków oraz odnosić się w twórczy sposób do dawniejszych, lecz wciąż niewyjałowionych estetyk.

W przedstawianej książce mamy na uwadze, jak powiedziano, Mickiewicza – romantyka. W pierwszym rozdziale uwzględniamy zatem ballady magiczne, odpowiadające *stricte* romantycznej postawie podmiotu cyklicznego (z pominięciem jego postawy sentymentalnej oraz parodystycznej) i łączymy je z *Dziadami* wileńskimi, tak aby specyfika romantycznej ludowości Mickiewiczowskiej (odrębność na tle europejskim) i estetyka jego romantycznej mitopoezji ujawniły się w pełni. Dwa wileńskie tomy *Poezji* Mickiewicza (1822-1823) zachowują konsekwentnie zasadę autoprezentacji poety jako praktyka różnych estetyk prądowych (tom 2 zawiera neoklasycystyczną *Grażynę* obok II i IV części *Dziadów*), ale też odznaczają się pełną komplementarnością w prezentowaniu wczesnoromantycznej poezji „czucia i wiary”.

Rozdział pierwszy i dwa następne są poświęcone odkrywaniu prądu romantycznego jako „jedności w różnorodności”. Ludowość ballad i *Dziadów* wileńskich ustępuje w *Sonetach krymskich* założeniom estetyki transcendentalnej (rozdział drugi niniejszej książki). W toku odczytywania *Konrada Wallenroda* nabiera właściwego znaczenia mediewizm, jakże ważny wariant prądu romantycznego, w kształtowaniu sensu poematu na pewno nieustępujący kryteriom ideowym bajronizmu (rozdział trzeci). Ludowość, idealizm transcendentalny, bajronizm, mediewizm uświadamiają, że w praktyce Mickiewicza romantyczny światobraz nabiera charakteru wariantowego i panoramicznego.

Pod piórem Mickiewicza komplikuje się też forma romantycznej wypowiedzi. Ballada i sonet stają się gatunkami koronnymi wczesnego romantyzmu. Dramat obzędowy w II części *Dziadów* to konstrukt mitopoetycki, osnuty na dawnych i nowych tradycjach uroczystości sakralnych, dramatu i widowisk, służący odzyskiwaniu dla kultury światoo obrazu, w którym natura i byt nadnaturalny pozostają w jedność; dramat lirycznej autoprezentacji w *Dziadów* części IV przynosi rewelację sprzecznych usytuowań romantycznej indywidualności wobec ładu rzeczywistości i wartości ucieleśnionych w jakościowo (kwalitatywnie) pojmowanym porządku uniwersum. *Sonet* krymskie to nowy przejaw Mickiewiczowskiej inwencji w budowaniu struktur cyklicznych, przy czym sama ta forma gatunkowa (zgodnie z koncepcją Augusta Wilhelma Schlegla) jest symbolem uniwersum; to również rewelatorska przebudowa obrazowania przez projekcję na język liryki metafizyki Schellingiańskiej. Wybujały synkretyzm gatunkowy *Konrada Wallenroda* – poematu, w którym łączą się założenia mediewizmu, bajronizmu, ludowości i neohellenizmu – znamionuje już przejście od powieści poetyckiej jako wczesnoromantycznego gatunku mieszanego do dojrzałej formy otwartej romantycznego poematu historycznego.

Warto w tym miejscu ujawnić, że w kolejnych wymienionych rozdziałach dominują odmienne typy lektury dzieł Mickiewicza.

Szeroko rozumiana hermeneutyka romantycznej mitopoeji ballad i *Dziadów* wileńskich to odczytywanie symboliki wywiedzionej przez poetę z różnych źródeł kultury (antyk śródziemnomorski; synkretyczna kultura ludu, złożona z pierwiastków magiczno- agrarnych i kultu chrześcijańskiego; organicystyczna i neohellenistyczna tradycja intelektualna); to również ukazanie ludowości jako metody interpretacji tradycji kulturalnej i jako gestu rewitalizacyjnego wobec kultury aktualnej. Swoją pierwszy program romantyczny opiera Mickiewicz na idiomatyce organicystycznej. Sięga tym samym po światoo obraz wybitnie znamieny dla romantyzmu.

Estetyka filozoficzna spod znaku idealizmu Schellingiańskiego przyświeca interpretacji *Sonetów krymskich*. Sens cyklu krymskiego jest konstytuowany przez radykalnie nowatorskie obrazowanie, które w swojej symbolice i metaforyce otwiera jednocześnie perspektywę na wyobraźnię (jaźń twórczą) i na uniwersum. Poezja transcendentalna (termin Fryderyka Schlegla) *Sonetów krymskich*, która wiąże się mocnymi nićmi z moskiewskim *lubomudrijem* (fenomen inicjujący prąd romantyczny w Rosji), została sprawnie rozszyfrowana przez Maurycyego Mochnackiego w recenzji *Sonetów* – będącej pierwszym znakomitą tekstem z zakresu interpretacji dzieła romantycznego w polskiej krytyce literackiej.

Za pomocą środków poetyki historycznej i lingwistyki tekstu ukazano w rozdziale trzecim złożoność formy *Konrada Wallenroda*, dalece przekraczającej reguły strukturalne powieści poetyckiej jako wczesnoromantycznego gatunku mieszanego. Podtytuł dzieła, *Powieść z dziejów litewskich i pruskich*, precyzyjnie ujawnia ukierunkowanie

poszukiwań formalnych Mickiewicza na romantyczny poemat historyczny. W toku lektury wskazano dwa warianty i dwa źródła tragizmu *Konrada Wallenroda* (bajronizm, tragedia antyczna). Poddano również refleksji fakt, że poemat Mickiewicza został zinterpretowany (wbrew autorskiej instancji semantycznej) przez młodzież w duchu tyrteizmu insurekcyjnego i stał się tekstem założycielskim romantycznej poezji politycznej. W interpretacji odwołano się do instrumentarium krytyki identyfikacyjnej i do elementów komunikacyjnej koncepcji dzieła literackiego.

Rozdziały czwarty i piąty są poświęcone opisowi ponadgatunkowych (estetyczno-genologicznych) form dzieła romantycznego na podstawie rozwiązań pisarskich, które Mickiewicz zastosował w swoich wielkich poematach. Kontynuując znakomite polskie badania nad formą romantyczną (od Zygmunta Łempickiego po Czesława Zgorzelskiego i jego uczniów), ukazujemy *Dziady* wileńskie łącznie z drezdeńskimi jako *dzieło cykliczne*, zaś *Pana Tadeusza* jako *poemat uniwersalny*.

Potrzebny nam tutaj pewien pasaż historyczny. Formę dzieła romantycznego nazywa się w słownikach i podręcznikach formą otwartą albo synkretyczną, wskazując na otwarty charakter kompozycji utworu lub jego gatunkowo mieszany skład. Czy ma to coś wspólnego z literacką praktyką romantyków? Tak, oczywiście, lecz tylko w takim zakresie, w jakim przejmowali oni dziedzictwo bliższej i dalszej przeszłości. Kompozycja otwarta, wraz ze specyficznym odcieniem igrającej, ironicznej humorystyki (*shandyism*), stała się podstawą szerokiej popularności i długotrwałej sławy Laurence'a Sterne'a. Synkretyzm gatunkowy święcił triumfy w twórczości „burzy i naporu”, a to w związku z namiętnym szekspiryzmem autorów tego ruchu (*Shakespeare und keine Ende* – pisał dojrzały Goethe). Europejski neoklasycyzm wytworzył metodę budowania formy organicznej, która określa między innymi nowatorstwo *Ody do młodości* i *Grażyny*. Tuż przed narodzinami romantyzmu Friedrich Schiller sformułował w rozprawie *O poezji naiwnej i sentymentalnej* rewelacyjny opis kategorii estetycznych, które autonomizują się wobec swojej macierzystej formy gatunkowej bądź rodzajowej i funkcjonują jako wizje świata w powiązaniu z innorodną formą wypowiedzi. Tragizm *Konrada Wallenroda*, równie integralny jak ten w dziełach tragediowych, jest właśnie wynikiem takiego przemieszczenia wizji świata na grunt wypowiedzi narracyjnej.

Romantycy przejęli na swój sposób rozwiązania swoich poprzedników spod znaku preromantyzmu i neoklasycyzmu, wyciągnęli też własne wnioski z nowych koncepcji językowych, które od Giambattisty Vica po Wilhelma von Humboldta prowadziły w kierunku ekspresywizmu, symbolizmu, semiotyzmu, aktywizmu językowego, do spekulacji z dziedziną „językoznawstwa natchnionego”. Między innymi wypracowali oni radykalnie historyczne i intertekstualne traktowanie tradycji literackiej: forma istniała dla nich w konkretnej czyjejś wypowiedzi (Homera, Sofoklesa, Dantego, Szekspira), nie zaś *in abstracto*. Mieli swoje ujęcie korespondencji sztuk – przede wszystkim jednak dokonali projekcji swojej kluczowej kategorii ontologicznej,

uniwersum, na formę dzieła literackiego. Konsekwencje tego faktu były liczne i głębokie. Próbowaliśmy tu je ukazać i od strony ontologii dzieła, i od strony metodyki interpretacji, starając się, aby zagadnienia teoretyczne nie przysłoniły jednak celu głównego: odczytywania sensu poematu.

Teksty scalone w niniejszym tomie ukazały się pierwotnie w książkach *Mickiewiczowski romantyzm przedlistopadowy* (1992) oraz *Romantyzm polski. Pluralizm prądów i synkretyzm dzieła* (1999). W owych książkach krzyżowały się trzy wątki: interpretacja dzieła; modelowanie prądu i okresu romantycznego; przetwarzanie romantycznej metaliteratury we współczesny dyskurs literaturoznawczy z naciskiem na historyczną adekwatność postępowania badawczego. Moim ówczesnym pracom patronowali polscy badacze poetyki historycznej i estetyki literackiej; na tle międzynarodowym polskie studia romantyczne z tego zakresu przyniosły bodaj najbardziej oryginalne i trwałe rezultaty. Inspirowały mnie prace szkoły lubelskiej i tradycje krakowskie, z których wywodził się mój mistrz Profesor Marian Tatara. Dozgonny dług wdzięczność odczuwam wobec Profesora Henryka Markiewicza, który z życzliwością afirmacją zechciał przeczytać przed oddaniem do druku *Romantyzm polski. Pluralizm prądów i synkretyzm dzieła*. W toku swojego seminarium metodologicznego Uczony wdrażał doktorantów do erudycyjnej rzetelności i rozsądnego pluralizmu, do stosowania prawdziwie adekwatnych narzędzi i do przestrzegania ekonomii środków badawczych, do zdystansowanej oceny i krytycznej adaptacji koncepcji naukowych, także tych opatrzonych rozgłośniami rekomendacjami.

Bibliografia

Źródła

- Arystoteles, *Poetyka*, [w:] *Trzy poetyki klasyczne. Arystoteles, Horacy, Pseudo-Longinos*, przekł., wstęp i objaśn. T. Sinko, Wrocław 1951.
- Byron [G. G.], *Myśli oderwane*, przeł. H. Krzeczkowski, [w:] *Byron, Listy i pamiętniki*, Warszawa 1960.
- Byron [G. G.], *Wiersze i poematy*, Warszawa 1954.
- Mickiewicz A., *Dzieła wszystkie*, pod red. K. Górskiego, t. 1: *Wiersze 1817-1824, 1825-1829*, oprac. C. Zgorzelski, Wrocław 1971, 1972.
- Mickiewicz A., *Dzieła*, Wydanie Jubileuszowe, t. 15, Warszawa 1955.
- Mickiewicz A., *Dzieła*, Wydanie Narodowe, t. 5, Warszawa 1955.
- Mickiewicz A., *Dzieła*, Wydanie Rocznicowe 1798-1998, t. 1, 3-5, Warszawa 1993-1997.
- Norwid C. K., *Pisma wszystkie*, t. 3, zebrał, tekst ustalił, wstępem i uwagami krytycznymi opatrzył J. W. Gomulicki, Warszawa 1971.
- Novalis, *Uczniowie z Sais. Proza filozoficzna – studia – fragmenty*, wyb., przekł., wstęp i przypisy J. Prokopiuk, Warszawa 1984.
- Odyniec A. E., *Listy z podróży*, t. 1-2, oprac. M. Toporowski, M. Dernałowicz, Warszawa 1961.
- Owidiusz, *Przemiany*, przekł. w wyborze według B. Kicińskiego, wyb., wstęp i objaśn. J. Krokowski, Wrocław 1953.

Opracowania

- Abrams M. H., *Natural Supernaturalism: Tradition and Revolution in Romantic Literature*, London 1971.
- Adama Mickiewicza wspomnienia i myśli, oprac. S. Pigoń, Warszawa 1958.
- Arendt H., *Le concept d'histoire*, [w:] H. Arendt, *La crise de la culture. Huit exercices de pensée politique*, trad. de l'anglais sous la direction de P. Lévy, Paris 1972.
- Askanezy S., *Łukasiński*, t. 1, Warszawa 1908.
- Ayer A. J., *Filozofia i język*, przeł. M. Hempoliński, [w:] M. Hempoliński, *Brytyjska filozofia analityczna*, Warszawa 1974.

- Balbus S., *Stylizacja i zjawiska pokrewne w procesie historycznoliterackim*, „Pamiętnik Literacki” R. LXXIV, 1983, z. 2.
- Barthes R., *Człowiek Racine’a*, przeł. W. Błońska, [w:] R. Barthes, *Mit i znak. Eseje*, wyb. i wstęp J. Błoński, Warszawa 1970.
- Béguin A., *L’Âme romantique et le rêve. Essai sur le romantisme allemand et la poésie française*, t. 1, Marseille 1937.
- Berlin I., *Vico and Herder: Two Studies in the History of Ideas*, London 1976.
- Biblia to jest Księgi Starego i Nowego Testamentu*, przeł. ks. d[r]. J. Wujek, Warszawa 1928.
- Biegeleisen H., „Pan Tadeusz” A. Mickiewicza. *Studium estetyczno-literackie*, Warszawa 1884.
- Billip W., *Mickiewicz w oczach współczesnych. Dzieje recepcji na ziemiach polskich w latach 1818-1890. Antologia*, Wrocław 1962.
- Borowy W., *Kamienne rękawiczki i inne studia i szkice literackie*, Warszawa 1932.
- Borowy W., *O poezji Mickiewicza*, t. 1-2, przedm. K. Górski, Lublin 1958.
- Bowra C. M., *The Romantic Imagination*, London 1961.
- Bradley A. C., *Przedmiot tragedii Szekspirowskiej*, przeł. W. Świeczkowski, [w:] *Szkice szekspirowskie*, wyb. W. Chwalewik, Warszawa 1983.
- Brückner A., *Starożytna Litwa. Ludy i bogi. Szkice historyczne i mitologiczne*, oprac. i wstęp J. Jaskanis, Olsztyn 1985.
- Brunel P., *Le mythe de la métamorphose*, Paris 1974.
- Buber M., *Wina i poczucie winy*, przeł. S. Grygiel, „Znak” 1967, nr 1 (151).
- Bultmann R., *Geschichte und Eschatologie*, nach der englischen Originalausgabe *History and Eschatology* übersetzt E. Kraft, Tübingen 1958.
- Butler M., *Romantics, Rebels and Reactionaries: English Literature and its Background 1760-1830*, Oxford 1981.
- Bystron J. S., *Artyzm pieśni ludowej*, Poznań 1921.
- Camus A., *Człowiek zbuntowany*, Paryż 1958.
- Chew S. C., *Byron*, [w:] *The English Romantic Poets: A Review of Research*, ed. by T. M. Raysor, New York 1956.
- Chmielowski P., *Filozoficzne poglądy Mickiewicza*, Warszawa 1899.
- Chrzanowski I., *Studia i szkice. Rozbiory i krytyki*, t. 1, Kraków 1939.
- Ciechanowska Z., *Echa „Wertera” w Polsce*, „Przegląd Powszechny” 1925, t. 165.
- Cieśla-Korytowska M., *„Dziady” Adama Mickiewicza*, Warszawa 1995.
- Cocchiara G., *Dzieje folklorystyki w Europie*, przeł. W. Jekiel, wstęp J. Krzyżanowski, Warszawa 1971.
- Coffmann S. E., *Music of Finer Tone: Musical Imagery of the Major Romantic Poets*, Salzburg 1979.
- Cysewski K., „Ballady i romanse” – przewodnik epistemologiczny, „Pamiętnik Literacki” R. LXXIV, 1983, z. 3.
- Czeżowski T., *Definicje w nauce*, [w:] *Studia z teorii poznania i filozofii wartości*, pod red. W. Stróżewskiego, Wrocław 1978.
- Czy kryzys socjologii?*, wyb. i wstęp J. Szacki, Warszawa 1977.
- Dąmbska I., *Wprowadzenie do starożytnej semiotyki greckiej. Studia i teksty*, Wrocław 1984.

Summary

The book, written in five chapters, presents works which played a key role in developing the romantic trend in Poland by Mickiewicz and creating increasingly complex forms of the romantic work by this artist. Such works included: mythopoetic narrations of the cycle *Ballady i romanse* (1822), *Sonety krymskie* of the Moscow edition from the cyclical diptych *Sonety* (1826), *Konrad Wallenrod* (1828), poem *Dziady* as a cyclical work (1823-1832) as well as *Pan Tadeusz* (1834) in its form as a romantic universal poem.

The first, second and third chapters are dedicated to discovering the romantic trend as the “unity in diversity”. The folksiness of ballades and Vilnius *Dziady* is replaced in *Sonety krymskie* by the assumptions of transcendental aesthetics (the second chapter). During reading of *Konrad Wallenrod* the medievalism receives proper meaning. It is a very important variant of the romantic trend, and in shaping the sense of the poem certainly not less significant than idealistic criteria of bayronism (the third chapter). Aesthetics of prophetism is dominant in Dresden *Dziady*, and the assumptions of romantic sarmatism are prevailing in *Pan Tadeusz*. Folksiness, transcendental idealism, bayronism, medievalism, prophetism, neosarmatism – all these elements make the reader aware that in his literary practice Mickiewicz developed the romantic image of the world as an element with variant and panoramic character.

In works written by Mickiewicz, the form of the romantic communication appears more complicated. The ballade and sonnet became the essential genres of the early Romanticism. The ritual drama in the second part of *Dziady* is the mythopoetic construct, based on old and new traditions of sacred ceremonies, dramas and shows, serving for regaining the image of the world, in which nature and supernatural being remain in the unity. The drama of lyrical self-presentation in the fourth part of *Dziady* brings a revelation of contradictory positions of the romantic individuality towards the reality order and values materialised in the qualitatively understood order of the Universe. The work *Sonety krymskie* constitutes a new manifestation of Mickiewicz

invention in creating cyclical structures, and this genre form (according to the conception proposed by August Wilhelm Schlegel) is a symbol of the Universe; these sonnets represent also the revelatory transformation of imaging – by projection – of the Schelling metaphysics into the language of lyric poetry. Rich genre syncretism of *Konrad Wallenrod* – the poem in which the assumptions of medievalism, bayronism, folksiness, neo-Hellenism are combined – already indicates the transition from the poetic novel as the early romantic mixed genre to the mature and open form of the romantic historical poem.

In the next chapters, other types of Mickiewicz works are dominant. Broadly understood hermeneutics of the romantic mythopoetry of the ballades and Vilnius *Dziady* means reading the imagery derived by the poet from different sources of culture (the Mediterranean antiquity; syncretic folk culture composed of magic and agrarian elements as well as the Christian cult; organicistic and neo-Hellenistic intellectual tradition). This is also the presentation of folksiness as a method of interpretation of the cultural tradition and as a revitalisation gesture towards the current culture. Mickiewicz created his first romantic programme on the basis of organicistic idioms so he used the world image which is very characteristic for the Romanticism.

The philosophical aesthetics of the Schelling idealism accompanies the interpretation of *Sonety krymskie*. The sense of the Crimea cycle is constituted by radically innovative imaging which in its symbols and metaphors opens a perspective for the imagination (creative self) and Universe. The transcendental poetry (term proposed by Friedrich Schlegel) of *Sonety krymskie*, which is strongly connected with Moscow *lubomudrij* (the phenomenon initiating the romantic trend in Russia), was efficiently deciphered by Maurycy Mochnacki in a review of *Sonety* – this is the first excellent text within the interpretation area of romantic works in the Polish literary critique.

The third chapter presents, with means of the historical poetics and text linguistics, the complexity of the *Konrad Wallenrod* form. The work subtitle *Powieść z dziejów litewskich i pruskich* [A Novel From the History of Lithuania and Prussia] precisely reveals the direction of the formal search made by Mickiewicz towards the romantic historical poem. In the course of analysis, two variants and two sources of pathos in *Konrad Wallenrod* were indicated (bayronism, antique tragedy). Furthermore, the analysis concerns a fact that the poem written by Mickiewicz was interpreted (against the authorial semantic instance) by the youth in spirit of the insurrectional tyrteism and it became a founding text of the romantic political poetry. The interpretation refers to the instrumentation of identity critique and elements of the communicational conception of the literary work.

The fourth and fifth chapters describe supergenre forms of the romantic work, which Mickiewicz used in his great poems. Vilnius and Dresden *Dziady* are shown here together as a cyclical work, and *Pan Tadeusz* as a universal poem. Moreover, the

synthesis of two orders – genological and aesthetical – of the romantic work is made in this part of the publication. The synthesis relies on broad scrutiny of the romantic form stemming, among others, from the 17th century practices of the open composition, genre syncretism, organic form, and Schiller description of aesthetical categories which became autonomous against their parental genre form and function as visions of the world in connection with a distinct form of the utterance. Romantics enriched the history of the form with consistent historicism (the form manifests itself in particular works, not *in abstracto*), their own intertextual strategies, aesthetics of correspondence of arts, and principle concerning the Universe projection on the form of the literary work.

Keywords: Mickiewicz, Romanticism, folksiness, bayronism, medievalism, transcendental poetry, prophetism, romantic sarmatism, image of the world in the romantic work, form of the romantic work, genology, aesthetics

Bogusław Dopart, prof. dr hab. (od 2003 r.) – literaturoznawca, historyk kultury i nauki, krytyk, publicysta. Kierownik Katedry Historii Literatury Oświecenia i Romantyzmu UJ. Jest członkiem korespondentem Polskiej Akademii Umiejętności; zastępcą Przewodniczącego Komisji Kultury Słowian PAU. Należy do Komisji Historycznoliterackiej PAN. Jest członkiem Rady Naukowej Instytutu Badań Edukacyjnych w Warszawie. Należy do Społecznego Komitetu Odnowy Zabytków Krakowa i do Muzealnej Rady Programowej przy Zakładzie Narodowym im. Ossolińskich we Wrocławiu. Prezes Krakowskiego Oddziału Towarzystwa Literackiego im. Adama Mickiewicza. Przewodniczący Komitetu Krakowskiego Olimpiady Literatury i Języka Polskiego. Kieruje Zespołem Nauki przy Think Tank Instytut w Warszawie. Był stypendystą rządu francuskiego i Uniwersytetu we Fryburgu szwajcarskim oraz opiniodawcą Schweizerischer Nationalfonds zur Förderung der wissenschaftlichen Forschung. Autor ponad 250 publikacji naukowych, w tym ośmiu książek autorskich, m.in.: *Romantyzm polski. Pluralizm prądów i synkretyzm dzieła* (1999), *Poemat profetyczny. O „Dziadach” drezdeńskich Adama Mickiewicza* (2002), *Polski romantyzm i wiek XIX* (2013), *Kominy, ludzie i obłoki. Modernizacja i kultura* (współautor z T. Epszteinem i M. Gawin, 2012), *Mickiewicz. Poeta alternatyw* (2021).

ISBN 978-83-8138-543-5

<https://akademicka.pl>